

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

BASES FOR FORMATION OF THE STATE STRATEGY FOR THE PROVISION OF FINANCIAL AND ECONOMIC SAFETY OF PARTICIPANTS OF THE FINANCIAL MARKET IN UKRAINE

У статті узагальнено наслідки, до яких привели недоліки існуючих стратегічних орієнтирів розвитку вітчизняного фінансового ринку та нехтування необхідністю визначення на державному рівні векторів еволюції фінансових установ. Уточнено перелік загроз фінансово-економічній безпеці професійних учасників вітчизняних ринків фінансових послуг й окреслено проблемні аспекти її забезпечення на рівні управлінських органів фінансових установ і на рівні національних регуляторів фінансового ринку. Запропоновано набір стратегічних орієнтирів для сприяння подальшому розвитку вітчизняних фінансових установ і якісній трансформації процесу торгівлі фінансовими продуктами та послугами. Надано пропозиції щодо можливих напрямів практичної реалізації стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки фінансових посередників у найближчій перспективі з огляду на наявні в різних сегментах фінансового ринку позитивні та негативні тенденції.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, управління, стратегія, фінансовий ринок, фінансова установа.

В статті подятовані наслідки, до яких привели недоліки існуючих стратегічних орієнтирів розвитку вітчизняного фінансового ринку та нехтування необхідністю визначення на державному рівні векторів еволюції фінансових установ.

отечественного фінансового ринку и пренебрежением необходимостью определения на государственном уровне векторов эволюции финансовых учреждений. Уточнен перечень угроз финансово-экономической безопасности профессиональных участников отечественных рынков финансовых услуг и обозначены проблемные аспекты ее обеспечения на уровне управленческих органов финансовых учреждений и на уровне национальных регуляторов финансового рынка. Предложен набор стратегических ориентиров для содействия дальнейшему развитию отечественных финансовых учреждений и качественной трансформации процесса торговли финансовыми продуктами и услугами. Даны предложения относительно возможных направлений практической реализации стратегии обеспечения финансово-экономической безопасности финансовых посредников в ближайшей перспективе с учетом имеющихся в различных сегментах финансового рынка положительных и отрицательных тенденций.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, управление, стратегия, финансовый рынок, финансовое учреждение.

УДК 338.24.01

Зачосова Н.В.

д.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

The article discusses consequences, to which led to the disadvantages of existing strategic guidelines for the development of the domestic financial market and the neglect of the need to define at the state level vectors of the evolution of financial institutions. The urgency of the topic is explained by the fact that in the presence of guidelines for the strategic development of the financial market as a whole, the strategy of the functioning of its professional participants in the threats and risks of the environment remains absent. According to research results the list of threats to the financial and economic security of professional participants of domestic financial services markets is specified and the problem aspects of its provision at the level of administrative bodies of financial institutions and at the level of national regulators of the financial market are outlined. A set of strategic benchmarks is proposed to facilitate the further development of domestic financial institutions and for a qualitative transformation of the process of trade in financial products and services. Proposals on possible directions of practical implementation of the strategy of providing financial and economic security of financial intermediaries in the near future, given the positive and negative tendencies in the various segments of the financial market, are presented. Among them are: periodic assessment of the state of financial and economic security of financial services market participants, financial institutions monitoring of financial and economic security of potential clients, meetings of national regulators, government bodies and representatives of self-regulatory organizations of the financial market for tactical actions for the implementation of the proposed strategic guidelines. The practical value of the article is the possibility of using the proposed vectors to ensure the financial and economic security of financial market participants as an informational basis for the formation of a state strategy for the safe-oriented development of financial services markets of Ukraine for the next five years.

Key words: financial and economic security, management, strategy, financial market, financial institution.

Постановка проблеми. Спроби формування стратегій розвитку окремих сегментів фінансової системи багато разів мали місце на державному рівні та неодноразово закінчувались успішно, набуваючи форми документів, керуватись якими у процесі своєї діяльності мали усі зазначені у них структури та суб'єкти. Зокрема, продовжує діяти Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, яка визначає перспективні напрями реформування у різних сегментах фінансового сектору – у банківському секторі, секторі небанківських фінансових установ, на фондовому ринку та на ринку капіталу [1], а також піднімає проблемні питання функціонування про-

фесійних учасників ринків фінансових послуг. Проте, якщо на макрорівні забезпечення якісного розвитку фінансового сектору має відбутись після виконання трьох важливих умов: забезпечення стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору, розбудови інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору, захисту прав споживачів фінансових послуг та інвесторів [1], то стратегії розвитку та стабілізації стану господарської діяльності фінансових установ запропоновано не було. Водночас, вирішення принаймні двох із наведених вище завдань – забезпечення стабільності фінансового сектору та захист прав клієнтів фінансових установ – не можливо забез-

печити без досягнення та підтримки високого рівня фінансово-економічної безпеки реалізаторів фінансових продуктів і послуг. Однак, у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року фінансово-економічна безпека професійних учасників фінансового ринку навіть не згадується. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» серед 62-х зазначених у ній реформ, містить і реформу фінансового сектору [2]. І хоча вектор безпеки проголошено одним із стратегічних орієнтирів розвитку нашої держави, знову ж таки жодної згадки про фінансово-економічну безпеку суб'єктів господарювання цей документ не містить. У проекті Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [3] велика кількість цілей, що їх планується досягти до означеного часу, передбачає ефективне функціонування фінансового ринку та його професійних учасників, однак, питання їх фінансово-економічної безпеки, що є запорукою рентабельної роботи та своєчасного виконання ними зобов'язань перед клієнтами, знову залишено поза увагою.

Отже, з усвідомленням важливості ефективного функціонування фінансових установ та якісного розвитку фінансового ринку для реалізації перспективних цілей розбудови економіки України, необхідно запропонувати основи формування державної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки учасників вітчизняного фінансового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Спроби визначення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансово-економічної безпеки окремих видів професійних учасників фінансового ринку та ринку в цілому знайшли відображення у роботах багатьох вітчизняних дослідників. Так, Сараєва О.К. вивчає перспективи удосконалення процесу формування стратегії забезпечення фінансової безпеки банку [4], а Баласанов П.А. досліджує можливості стратегічного аналізу діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів України [5]. На макрорівні роль стратегії у формуванні орієнтирів для подальшого розвитку різних сфер фінансового життя розкривається у працях таких учених, як Болкун К.В. [6], Коваленко В.В. [7]. Питанню стратегічного розвитку вітчизняного фінансового ринку приділяють увагу Мельников І.Ю. [8], Онишко С.В., Чуницька І.І. [9]. У контексті дослідження проблем забезпечення фінансово-економічної безпеки на мікро- та макрорівні доцільно відзначити наукові публікації Хвостенко В.С. [10] та Шевцової О.Й. [11]. Водночас, в умовах мінливого фінансового середовища, поширення на ринках фінансових послуг усе нових видів ризиків і загроз, появи для вітчизняних фінансових установ нових конкурентів, у першу чергу, з країн Євросоюзу, питання формування стратегії розвитку фінансового ринку України та подальшої

модернізації діяльності його професійних учасників у напрямі безпеко орієнтованого менеджменту набувають актуальності.

Постановка завдання. Метою дослідження є надання пропозицій щодо перспективних напрямів формування державної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки учасників фінансового ринку в Україні. Для реалізації поставленої мети необхідно виконати ряд завдань, зокрема: уточнити перелік загроз фінансово-економічній безпеці професійних учасників вітчизняних ринків фінансових послуг й окреслити проблемні аспекти її забезпечення на рівні управлінських органів фінансових установ і на рівні національних регуляторів фінансового ринку; запропонувати набір стратегічних орієнтирів для сприяння подальшому розвитку вітчизняних фінансових установ і якісній трансформації процесу торгівлі фінансовими продуктами та послугами; надати пропозиції щодо можливих напрямів практичної реалізації стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки фінансових посередників у найближчій перспективі з огляду на наявні в різних сегментах фінансового ринку позитивні та негативні тенденції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Необхідність дослідження проблематики забезпечення фінансово-економічної безпеки учасників фінансового ринку виникає, зважаючи на поточний стан фінансової системи України і, зокрема, на тенденції розвитку ринків фінансових послуг. Впродовж кількох останніх років прослідковується скорочення кількості вітчизняних фінансових установ із різних причин, які, однак, пов'язані з системними недоліками організації їх фінансово-господарської діяльності, і у першу чергу, зі станом їх фінансово-економічної безпеки. Сучасними трендами у фінансовому секторі стали: прийняття надмірних фінансових ризиків у прагненні отримати додатковий прибуток, зниження рівня вимог до фінансового стану потенційних і наявних клієнтів, спрощення процедури його перевірки, її поверхневість і формальний характер; відсутність балансу між витрачанням отриманого прибутку та його тезаврацією у формі капіталу, призначеного для формування резерву фінансування розвитку установи; нехтування діловою репутацією установи перед необхідністю реалізації інтересів мажоритарних акціонерів або великих клієнтів; тотальне зниження якості фінансових продуктів і послуг, недотримання стандартів фінансового обслуговування; поєднання низького рівня транспарентності діяльності окремих видів фінансових установ із відсутністю практики дотримання банківської таємниці та розкриттям фінансовими посередниками інформації щодо своїх клієнтів і їх фінансових статків; незадовільні показники фінансової інклюзії населення та бізнес-структур до сфери фінансового обслуговування, за виклю-

ченням сегменту безготівкових розрахунків, де рівень інтеграції є достатнім, однак, залишаються резерви для мінімізації обсягу готівкової маси у економіці тощо. Відсутність державної підтримки несистемних фінансових установ, а також тих учасників ринку, що надають нетрадиційні фінансові послуги, поєднані з фінансовою неграмотністю населення, особливо у сегменті віку 45+, стають на заваді розвитку сектору інноваційних фінансових продуктів і не дають змоги вітчизняним фінансовим компаніям скласти конкуренцію європейським фінансовим супермаркетам. Також українським фінансовим установам бракує капіталу, і не лише для того, щоб витримувати конкурентну боротьбу, але і для компенсації збитків і вирівнювання фінансових показників у період розгортання глобальних і локальних фінансових криз. Таким чином, найбільша кількість загроз є притаманною для фінансової підсистеми економічної безпеки фінансових установ. Крім того, суттєвого ризику зазнає інформаційно-аналітична безпека компаній, оскільки для прийняття зважених управлінських рішень або рішень у різних напрямках політики обслуговування та ціноутворення під час роботи з наявними і потенційними клієнтами, фінансовим посередникам необхідна релевантна інформація, на отримання якої бракує часу, а інколи і кваліфікації кадрів, задіяних у її обробці та інтерпретації. Останнє висловлене припущення акцентує увагу на проблемі кадрового забезпечення фінансово-економічної безпеки фінансових установ. Важливе значення для їх функціонального стану та рентабельності мають і зовнішні складові комплексної системи фінансово-економічної безпеки, такі як законодавчо-політична (її неперестійність зумовлена вітчизняними реаліями законотворення та постійним протистоянням інтересів власників великих капіталів, яким вдалося інтегруватись у систему державного управління) та ринкова (нині зазнає суттєвих трансформацій через зближення вітчизняних ринків з європейськими та входження іноземних компаній у різні сектори фінансового життя). Негативний вплив зовнішніх факторів на стан забезпечення фінансово-економічної безпеки фінансових установ може нівелювати помірно, але рішуче державне втручання у перебіг процесів функціонування ринків фінансових послуг. Проте, оскільки ринкова економіка характеризується здатністю до саморегулювання, державний вплив на стан фінансово-економічної безпеки професійних учасників ринків фінансових послуг пропонуємо здійснювати через фіксацію на національному рівні стратегічних орієнтирів стабілізації фінансово-економічної безпеки та векторів розвитку вітчизняних фінансових установ на перспективу.

Донині жодна державна стратегія розвитку фінансового ринку або фінансового сектору в

цілому не піднімала проблематику необхідності забезпечення фінансово-економічної безпеки їх професійних учасників. Водночас, питання перспективи розвитку різних видів фінансових установ, таких як банки, страхові компанії, інвестиційні та недержавні пенсійні фонди знаходили відображення у різних стратегічних документах. Однак, ті проблеми, з якими зустрічаються нині фінансові посередники у спробах налагодити рентабельну роботу, в значній мірі є результатом прогалин і недоліків, які були притаманними для цих документів. Зокрема, направленість на «очищення» ринку від недієздатних фінансових установ призвела до втрати довіри до фінансового сектору і владних структур тих громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, що втратили свої активи через ліквідацію фінансових посередників. Курс на впровадження нових фінансових інструментів без належного рівня підготовки потенційних користувачів до цього процесу став причиною низького попиту на них та призвів до недоотримання фінансовими компаніями запланованого прибутку. Результатом стимулювання розвитку рейтингових агентств стала поява великої кількості різних рейтингів, що часто суперечать один одному та остаточно заплутують потенційних споживачів фінансових послуг і зовнішніх інвесторів. Надмірна активність у спробах розширити межі безготівкових розрахунків також без належної превентивної підготовки до цього процесу стала підґрунтям для появи численних нових видів фінансових шахрайств й економічних злочинів.

Наведені стратегічні напрями розвитку вітчизняного фінансового сектору хоча і мали на меті його модернізацію та якісну перебудову, однак, через свою недовершеність і відсутність плану конкретних тактичних дій щодо їх реалізації і песимістичного й оптимістичного сценарію еволюції фінансового ринку та його учасників після їх практичного впровадження, призвели до формування переліку нових загроз фінансово-економічній безпеці професійних учасників фінансового ринку, інтереси яких у процесі стратегічного планування державних заходів сприяння розвитку фінансової системи, рідко враховуються владними структурами.

Сучасні стратегічні вектори розвитку вітчизняних фінансових установ мають бути сформовані з урахуванням ймовірного негативного впливу на їх стан внутрішніх і зовнішніх загроз. Так, до переліку зовнішніх загрозливих факторів можна віднести: низький рівень фінансової інклюзії, відсутність довіри населення до фінансових інституцій та національної валюти, скорочення попиту на фінансові продукти та послуги через зниження рівня доходів населення й еміграцію, високу ціну на позикові фінансові ресурси та відсутність вартих довіри джерел їх поповнення, постійну зміну

вимог регуляторами до ведення фінансово-господарської діяльності тощо. До внутрішніх загроз фінансово-економічній безпеці фінансових установ, які не згадуються у стратегічних документах, належить віднести: використання співробітниками компаній персональних гаджетів для забезпечення робочого процесу, відсутність необхідного матеріального забезпечення та низький рівень використання спеціальних засобів захисту активів і працівників, некомпетентність управлінського персоналу в питаннях безпеки орієнтованого менеджменту, нероздільність топ-менеджменту та власників фінансових установ, що породжує конфлікт інтересів, відсутність належного документального забезпечення процесів організації системи фінансово-економічної безпеки та управління нею тощо.

Поточний стан фінансового ринку України формує численні проблемні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки його професійних учасників як на рівні управлінських органів фінансових установ, так і на рівні національних регуляторів фінансового ринку. Тому державна стратегія забезпечення фінансово-економічної

безпеки учасників фінансового ринку в Україні має бути скерована на: формування інформаційного підґрунтя для розробки специфіко орієнтованих систем фінансово-економічної безпеки для різних видів фінансових установ, посилення уваги національних регуляторів до рівня фінансово-економічної безпеки, започаткування програм навчання керівного персоналу фінансових компаній основам безпеки орієнтованого управління, узгодження на державному рівні єдиної методики оцінювання рівня фінансової безпеки України та безпеки фінансового ринку й фінансових установ у якості елементів системи національної економічної безпеки.

Стратегічними орієнтирами для сприяння подальшому розвитку вітчизняних фінансових установ і якісній трансформації процесу реалізації ними фінансових продуктів і послуг належить визнати наступні (табл. 1).

Висновки з проведеного дослідження. За результатами проведеного дослідження доцільно надати наступні пропозиції щодо можливих напрямів практичної реалізації стратегії забезпечення

Таблиця 1

Пропоновані орієнтири державної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки учасників фінансового ринку в Україні на п'ять років

Види установ	Стратегічні напрями забезпечення фінансово-економічної безпеки	Тактичні дії щодо їх реалізації
Банки	<ul style="list-style-type: none"> – стабілізація фінансового стану; – формування комплексних систем фінансово-економічної безпеки; – запровадження механізмів безпеки орієнтованого управління 	<ul style="list-style-type: none"> – нарощення обсягів капіталу; – моніторинг стану фінансово-економічної безпеки; – перегляд нормативів банківської діяльності
Страхові компанії	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення попиту на страхові продукти і послуги 	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення кількості видів обов'язкового страхування
Інвестиційні фонди і компанії, компанії з управління активами	<ul style="list-style-type: none"> – розширення асортименту послуг; – посилення вимог до диверсифікації активів; – посилення вимог до персоналу, що займається розробкою інвестиційних стратегій 	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення вимог до транспарентності діяльності; – створення каталогу рекомендованих стратегій розміщення активів інститутів спільного інвестування
Недержавні пенсійні фонди	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення кількості клієнтів; – започаткування стандартів стратегій розміщення залучених ресурсів 	<ul style="list-style-type: none"> – остаточний перехід на систему недержавного пенсійного забезпечення
Кредитні спілки	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня конкурентоспроможності 	<ul style="list-style-type: none"> – організація бази даних для швидкої перевірки потенційних членів спілки
Ломбарди	<ul style="list-style-type: none"> – контроль цінової політики; – посилення вимог до організації збереження матеріальних цінностей 	<ul style="list-style-type: none"> – створення системи сховищ для зберігання цінностей, доступних для колективного використання
Лізингові компанії	<ul style="list-style-type: none"> – налагодження довгострокових партнерських зв'язків із виробниками обладнання; – пільгове кредитування клієнтів через співробітництво з банками і страховими компаніями 	<ul style="list-style-type: none"> – державні гарантії для іноземних компаній – виробників обладнання; – створення програм розвитку лізингу у аграрному секторі з метою фінансової підтримки аграрно спрямованих лізингових компаній
Інші фінансові компанії	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення рівня ділової репутації; – зниження цін на фінансові продукти і послуги 	<ul style="list-style-type: none"> – оприлюднення національних рейтингів фінансових установ; – встановлення вимог до транспарентності діяльності; – залучення іноземних компаній до фінансового обслуговування

фінансово-економічної безпеки фінансових посередників у найближчій перспективі з огляду на наявні в різних сегментах фінансового ринку позитивні та негативні тенденції. По-перше, варто започаткувати періодичне (щорічне) оцінювання національними регуляторами (або одним регулятором за умови успіху підходу SPLIT до організації функціонування інституту нагляду за діяльністю фінансових установ в Україні) стану фінансово-економічної безпеки учасників ринків фінансових послуг на основі попередньо розроблених методичних підходів до проведення такого оцінювання. По-друге, запровадити моніторинг фінансовими установами (для початку – системними для фінансового ринку) стану фінансово-економічної безпеки їх потенційних клієнтів. По-третє, провести багатосторонні консультаційні зустрічі представників національних регуляторів, владних структур і саморегулювальних організацій фінансового ринку задля уточнення і коригування набору тактичних дій для реалізації пропонованих стратегічних орієнтирів. По-четверте, забезпечити підвищення рівня транспарентності фінансових установ через використання національних рейтингових агентств з метою стимулювання довіри населення до фінансових посередників і покращення показників стану фінансової інклюзії в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Постанова Правління Національного банку України від 18 червня 2015 року № 391 (у редакції рішення Правління Національного банку України від 16 січня 2017 року
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
3. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/Sustainable-Dev-Strategy-for-Ukraine-by-2030.html>.
4. Сараєва О.К. Удосконалення процесу формування стратегії забезпечення фінансової безпеки банку. *Управління розвитком*. 2014. № 14. С. 76–80.
5. Баласанов П.А. Стратегічний аналіз діяльності фінансових посередників на ринку цінних паперів України на основі технології SWOT-аналізу. *Управління розвитком*. 2013. № 18. С. 21–24.
6. Болкун К.В., Піляєва О.В. Роль стратегічного управління у формуванні сприятливої фінансової політики в Україні. *Управління розвитком*. 2014. № 4. С. 135–136.
7. Коваленко В.В. Реформування та стратегічний розвиток фінансової системи України. *ScienceRise*. 2015. № 2(3). С. 43–46.
8. Мельников І.Ю. Стратегія розвитку фінансового ринку України. *Економіка та держава*. 2013. № 1. С. 73–74.
9. Онишко С.В., Чуницька І.І. Стратегічна траєкторія розвитку фінансового ринку у форматі взаємодії складових його інфраструктурного потенціалу. *Бізнес Інформ*. 2018. № 7. С. 194–201.
10. Хвостенко В.С. Концептуальні підходи до стратегії фінансової безпеки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 185–187.
11. Шевцова О.Й. Критерії та чинники стратегічної системи фінансової стійкості та безпеки фінансового ринку. *Економічний простір*. 2013. № 80. С. 145–154.